

Prancūzų kalbos veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ semantinė funkcinė polifonija. Tarpkalbinė studija

Vita Valiukienė

Anglų filologijos katedra

Filologijos fakultetas

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

El. paštas: vita@francais.lt

Anotacija

Straipsnyje aptariama prancūzų kalbos veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ reikšmių įvairovė iš tarpkalbinės prancūzų-lietuvių / lietuvių-prancūzų perspektyvos. Remiantis lingvistinėje literatūroje publikuotais diachroniniais tyrimais apžvelgiama šio veiksmažodžio reikšmių dinamika prancūzų kalboje. Straipsnyje taip pat pateikiama deontinio modalumo, epistemiškumo, evidencialumo kategorijų samprata prancūzų lingvistikoje. Trumpai pristatoma gramatikalizacijos proceso esmė. Apibendrinamosios bandomojo tyrimo pastabos daromos remiantis individualia straipsnio autorės introspekcija analizuojant prancūzų ir lietuvių grožinės literatūros kūrinių pavyzdžius bei jų vertimus į lietuvių ir prancūzų kalbą ir mokslinėje literatūroje vyraujančia išvada: deontiniam *devoir* ‘privalėti’ aspektui perteikti dažniausiai pasirenkama veiksmažodinė strategija, o epistemiškumui reikšti – adverbialinė raiška. Tyrimu atkreipiamas dėmesys į kontekstinės situacijos svarbą *devoir* ‘privalėti’ reikšmių identifikavimui.

Raktiniai žodžiai: aletinis modalumas, deontinis modalumas, *devoir* ‘privalėti’, epistemiškumas, evidencialumas, gramatikalizacija

1 Įvadas

Tradiciškai prancūzų kalbos mokomosiose priemonėse veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ turiniui ir raiškai skiriamas menkas dėmesys. Dažnai apsiribojama jo priskyrimu prie modalinių veiksmažodžių kategorijos ir tik kelių pagrindinių reikšmių pristatymu (Chu 2008, 1). Dendale’is (1994, 25) kritikuoja deskriptyvines prancūzų kalbos gramatikas už tai, kad pastarosiose pristatomas neišsamus šio veiksmažodžio reikšmių potencialas, o

episteminiam *devoir* ‘privalėti’ priskiriama dažniausiai tik tikimybės (pranc. *probabilité*) reikšmė. Prancūzų lingvistai (Huot 1974; Sueur 1975, 1979, 1981) kalbėdami apie tikimybę, kurią gali turėti *devoir* ‘privalėti’, ją priešpriešina tikrumo (pranc. *certitude*) reikšmei, bet niuansų neanalizuoja. Kaip teigia Dendale’is (1994, 25–26), šiuo atveju prancūzų požiūris skiriasi nuo anglosaksiškos tradicijos tuo, kad pastarosiose studijose episteminiam žymikliui *must* ‘privalėti’ priskiriamas išties platus reikšmių spektras: tikimybė (pranc. *probabilité*), tikrumas (pranc. *vraisemblance*), beveik visiškas įsitikinimas (pranc. *quasi-certitude*) ir analizuojama jo evidencinė prigimtis. Tiek pačia evidencialumo kategorija, tiek evidencinėmis reikšmėmis, kurias gali turėti *devoir* ‘privalėti’, prancūzų kalbos tyrėjai susidomėjo palyginti neseniai (Barbet, Saussure 2012). Gal tuo iš dalies galima būtų pateisinti lietuvių vertėjus ir prancūzų kaip svetimosios kalbos mokytojus, tinkamai neišnaudojančius plataus šio žodžio reikšmių potencialo. Miliūnaitė (2005) pranešime, kuris buvo skaitytas 2005 m. lapkričio 16 d. Lietuvių literatūros vertėjų sąjungos seminare „Vaikų ir jaunimo literatūros vertimas“ pastebi, kad

peržiūrėtose knygoje kai kur jis [veiksm. privalėti] kartojamas tiesiog iki koktumo, kone kiekviename puslapyje, ir ta jo koncentracija verčia pasijusti, tarsi būtum atsidūręs geležinių taisyklių valdomame pasaulyje, nors knygos šiaip pasakoja apie gražius ir švelnius dalykus.

Straipsnio **tikslas** yra parodyti, kodėl būtina ir prasminga aptarti veiksmožodžio *devoir* ‘privalėti’ multifunkcionalumą prancūzų kalboje ir tirti jo raišką prancūzų-lietuvių/lietuvių-prancūzų tarpkalbinėje perspektyvoje. Šiam tikslui pasiekti bandomojoje studijoje keliami tokie **uždaviniai**: 1) trumpai pristatyti deontinio modalumo ir epistemiškumo bei evidencialumo kategorijų sampratą prancūzų lingvistikoje; 2) remiantis deskriptyvine-diachronine analize bei žymiausių prancūzų kalbos tyrėjų išvalgomis aptarti veiksmožodžio *devoir* ‘privalėti’ gramatėjimo procesą; 3) kontrastyvinės analizės principu mėginti išsiaiškinti, kokie *devoir* ‘privalėti’ atitikmenys dažniausiai pasirenkami prancūzų grožinės literatūros vertimuose į lietuvių kalbą; 4) atlikti kontrastyvinį bandomąjį tyrimą iš lietuvių kalbos pozicijų: iširti, kokie lietuvių kalbos grožinės literatūros žodžiai ar jų samplaikos dažniausiai gali tapti veiksmožodžio *devoir* ‘privalėti’ atitikmenimis.

2 Teorinė tyrimo bazė ir tyrimo metodas

Straipsnyje referuojami Barbet (2012), Desclés ir Guentchévos (2001), Dendale’io (1994, 1999), Kronningo (1990, 1996, 2001), Sueuro (1975, 1979, 1981), Vettters’o (2004, 2012) darbai, sudarantys teorinį ir empirinį prancūzų kalbos veiksmožodžio *devoir* ‘privalėti’

tyrimo pagrindą. Devyniolika pavyzdžių (1, 2, 10, 11, 15–20, 24–32) surinkta rankiniu būdu iš XIX a. antros pusės – XXI a. pradžios prancūzų arba XX a. pabaigos – XXI a. pradžios lietuvių grožinės literatūros kūrinių ir jų vertimų į prancūzų arba lietuvių kalbą. Šių pavyzdžių šaltinių santrumpų sąrašas pateikiamas straipsnio pabaigoje. Kai kurie aptariamą reiškinį iliustruojantys pavyzdžiai (3–4) paimti iš žodyno, kiti (5–9, 12–14, 21–23) pateikiami iš referuojamų lingvistų darbų, jų vertimas į lietuvių kalbą – straipsnio autorės. Statistiškai pavyzdžių imtis nėra didelė (32 pavyzdžiai), bet šis bandomasis tyrimas reikšmingas tuo, kad kiekvienas ėminys atskirai analizuojamas ir aprašomas. Toks kokybinis aprašas naudingas multifunkcionalaus prancūzų kalbos veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ bendram pristatymui, o vėlesniam tyrimui bus pasirinktas statistinis tekstynas (šiuo metu kuriamu) paremtas kalbos duomenų apdorojimas, kuris pateiks išsamų kiekybinį deontinio ar episteminio modalumo grupių pasiskirstymą originaliuose prancūzų kalbos grožinės literatūros tekstuose ir jų vertimuose į lietuvių kalbą. Analizuojamų reikšminių žodžių glosos pateikiamos laikantis Leipcigo glosavimo taisyklių (<http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php>).

3 Diachroninių tyrimų ir modalumo teorijų apžvalga

Žvelgiant iš diachroninės perspektyvos, prancūzų kalbos veiksmažodis *devoir* ‘privalėti’ yra gramatikalizacijos¹ procese ir šiuolaikinėje prancūzų kalboje jis užima tarpinę padėtį tarp leksikos ir gramatikos (Vetters 2012, 32). Viena vertus, jis gali būti vartojamas kaip modalumo žymiklis, kita vertus, jis yra išlaikęs ir leksines reikšmes *būti skolingam* (1), *jaustis dėkingam* (2) ir kt. (TLF 1979, 119–124):

- (1) *Il dit qu'il y avait à Parme des gens qui lui devaient six cents francs*<...>(CP402)
‘Papasakojo, kad Parmoje jam kažkas **skolingas** šešis šimtus frankų<....>’ (PV356)
- (2) *Encore une chose que je dois à mes parents, dit-il, la crainte des maladies.* (HR165)
‘Dar už vieną dalyką turiu būti **dėkingas** tėvams, – tarė jis, – už ligų baimę.’ (RŽ109)

Leksinės reikšmės, tik kitokios nei prancūzų kalboje, būdingos ir lietuviškam *devoir* atitikmeniui *privalėti*. Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ 1976, 768–769) prie veiksmažodžio *privalėti*, *privalyti* nurodo tokias reikšmes kaip *būti reikalingam*, *reikėti* (3), *mėgti* (4):

¹ Gramatėjimu, arba gramatikalizacija, laikomas toks procesas, kai į tam tikrą morfosintaksinį kontekstą patekę leksiniai vienetai įgyja gramatinę funkciją ir ilgainiui tampa gramatinių kategorijų (laiko, nuosakos, modalumo, veiklo ar kt.) žymikliais (Marcello-Nizia 2006, 43).

(3) *Bet mergaitės, pačios dar **privalydamos** auklių, jau iš lopų margas lėles madaravo.*

(4) *Ans **neprivalo** to valgio, gėrio.*

Bybee *et al.* (1994) ir van der Auwera ir Plugianas (1998) iškėlė hipotezę, kad modaliniai veiksmažodžiai, kurių leksinė reikšmė yra *reikėti* (angl. *need*), pirmiausiai ima žymėti inherentišką veiksmo dalyvio būtinumo reikšmę, o tie veiksmažodžiai, kurių leksinė reikšmė yra *būti skolingam* (angl. *owe*) pirmiausiai tampa deontinio modalumo žymikliais. Prancūzų kalbos diachroninės studijos patvirtina šią mokslininkų hipotezę, nes jau IX–XI a. rašytiniuose šaltiniuose randami pirmieji deontinio modalumo pavyzdžiai:

(5) *Salvarai eo cist meon fraze Karlo< ...> si cum om per dreit son frada*

salvar **dift.** (Rossari *et al.* 2007, 11)

ginti.INF privalėti.PRS3.SG

‘Taigi aš ginsiu savo brolių Karolį <...> kaip kad kiekvienas žmogus **privalo ginti** savo brolių.’

Kronningo teigimu (1996, 17), prancūzų kalbos veiksmažodis *devoir* ‘privalėti’ leksinę skolos reikšmę perėmė iš lotynų kalbos veiksmažodžio *debere* ‘privalėti’. Privalėjimo ir būtinumo reikšmių atsiradimą prancūzų kalboje tyrėjas linkęs sieti ne tiek su lotynų kalbos įtaka, kiek su pačios prancūzų kalbos gramatikalizacijos procesu.

Skirtingai nuo anglosaksiškos tradicijos, prancūzų kalboje skiriami du deontinio modalumo tipai: teorinis (pranc. *théorique*) ir praktinis (pranc. *pratique*) (Kronning 2001). Deontinis teorinis modalumas, iliustruojamas (5) pavydžiu, nesusijęs su situacijos dalyvio valia, o veiksmą nulemia nuo jo nepriklausomos išorinės aplinkybės – dažniausiai įvairios idėjos ar kolektyvinio elgesio normos ir valios aktai (Barbet 2012). Deontinio praktinio modalumo reikšmė irgi nesusijusi su situacijos dalyvio valia, bet jo veiksmą kontroliuoja konkretūs išoriniai materialūs ar nematerialūs veiksniai, ir tokiu būdu valios aktas gali įgauti labai ryškų teleologinį atspalvį:

(6) *Et de toutes icelles les premieres venues sont les plus chieres; et*

doivent **estre** *mengées le jour qu'elles sont escossées, ou*

privalėti.PRS.3PL būti.INF

autrement elles deviennent noires et aigres. (Barbet 2008, 12)

‘Ir iš visų brangiausios yra pačios ankstyviausios, ir **turi būti** suvalgytos būtent tą dieną, kai būna nuskintos, nes kitaip pasidaro juodos ir rūgščios.’

Nagrinėdamas prancūzų kalbos veiksmažodį *devoir* ‘privalėti’ ir ieškodamas paralelių tarp jo ir veiksmažodžio *pouvoir* ‘galėti’, Veters’as (2004) siūlo skirti dar vieną

reikšmę – vidinės būtinybės (pranc. *auto-obligation*). Tokio modalumo reikšmė jau siejama ne su išorinėmis aplinkybėmis, bet su būtinybe, sąlygojama vidinių fiziologinių subjekto savybių:

- (7) *La femme du gardien eut pitié d'eux et leur proposa du café. Ils acceptèrent. Prévoyant une nuit blanche Aldo en avala plusieurs. Il pouvait avaler une boisson brûlante tandis que Anselme* **devait** **attendre**
privalėti.IPFV.3SG laukti.INF
qu'elle tiédisse. (Vetters 2004, 666)

‘Sargo žmonai jų pagailo, ir ji jiems pasiūlė kavos. Jie sutiko. Žinodamas, kad jo laukia bemiegė naktis, Aldo išgėrė keletą puodelių. Jis galėjo gerti vos ne verdantį gėrimą, tuo tarpu Anzelmas **turėjo palaukti**, kol jis atvės.’

Van der Auwera ir Plungianas (1998, 80) tokią reikšmę įvardija kaip vidinę subjekto būtinybę (angl. *participant internal necessity (need)*). Jie pateikia anglų kalbos pavyzdį (8) ir jo vertimą į prancūzų kalbą (9):

- (8) *Boris needs to sleep ten hours every night for him to function properly.*
(9) *Boris doit dormir dix heures par nuit pour être en forme, être efficace.*
privalėti.PRS.3SG miegoti.INF
(a) ‘Naktį Borisas **turi išmiegoti** dešimt valandų, kad jaustųsi žvalus.’
(b) ‘Kad jaustųsi žvalus, Borisas **turi išmiegoti** dešimt valandų.’

Tokio tipo (8), (9) sakinius Wrightas (1963) vadina anankastiniais asertyvais (gr. *anankē* ‘būtinybė’, lot. *adsertio, adserere* ‘teigti’), Kronningas (1996, 117) juos įvardija kaip sakinius, reiškiančius tikslingą būtinybę, kurios aktualizacija tampa priklausoma nuo konkrečios sąlygos įvykdymo. Tam, kad būtų pasiektas tikslingas rezultatas – *kad Borisas jaustųsi žvalus*, turi būti įvykdyta sąlyga – *jis turi išmiegoti dešimt valandų*. Tikslo ar tikslingo rezultato siekimo reikšmę lietuviškame vertime žymi ne tiek jungtukas *kad*, kuris gali būti daugiareikšmis, o tariniais einančių veiksmažodžių santykis: šalutinio dėmens tariniu eina tariamosios nuosakos vientisinė forma *jaustųsi*, o veiksmažodinė dalis *turi išmiegoti* pagrindiniame sakinyje reiškia apgalvotą veiksmą, kuris priklauso nuo vidinės fiziologinės subjekto charakteristikos. Kadangi lietuvių kalboje dėmenų tvarka yra laisva, todėl galimi abu vertimo variantai (a), (b), nors tradiciškai šalutinis dėmuo eina po pagrindinio (DLKG, 689).

Veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ vartojimas panašiam kontekste nėra labai dažnas reiškinys prancūzų kalboje, ir greičiausiai dėl to kiti lingvistai tokią jo reikšmę šlieja prie deontinio praktinio modalumo (Barbet 2012). Abu modalumo tipai panašūs tuo,

kad jais apibūdinami ne teiginiai, o abstrakčios propozicijos, kurios teisingumo požiūriu nėra vertinamos, be to, abiem atvejais ryškus teleologinis bruožas. Tokiam modalumui, kuris susijęs su dalyvio pajėgumu, valiojimu, gebėjimu atlikti veiksmą, tarptautinėje mokslinėje literatūroje labiau taikomas Palmerio (1986) pasiūlytas terminas *dinaminis* (angl. *dynamic modality*).

Reikėtų paminėti, kad prancūzų kalboje šalia vidinės būtinybės ar dinaminio modalumo tipų yra dar viena labai panaši būtinumo reikšmė, žyminti inherentišką veikėjo savybę, nesusijusią su išorinėmis aplinkybėmis, – tai įgimta ar įgyta subjekto vidinė nuostata paklusti visuomenės ar moralės normoms.

Tokia reikšmė koduojama ne paprasta, bet sangražine veiksmažodžio *se devoir de* + bendratis konstrukcija, kuri reiškia ‘jaustis įsipareigojusiam, privalančiam’ (TLF 1979, 121):

- (10) <...> *l'Altesse répondit au ministre qu'une princesse de Parme se devait à elle même d'être toujours ainsi.* (CP333)
REFL privalėti.IPFN.3SG
‘<...> jos didenybė ministrui atsakė, kad Parmos princesė iš pagarbos sau **turinti** visada šitaip atrodyti.’ (PV295)

Tai, kad toks atvejis nėra vienintelis iš mūsų rastų pavyzdžių prancūzų kalbos originalo tekstuose ir lietuvių kalbos vertimuose į prancūzų kalbą, leidžia daryti prielaidą, kad tokio tipo modalinė reikšmė yra gana dažna prancūzų kalboje:

- (11) *Moteris privalėjo suteikti jam galimybę.* (SŠ31)
‘La femme **se devait** de lui laisser une chance.’ (PD316)
REFL privalėti.IPFN.3SG

Dėl pačios epistemiškumo (*lato sensu*) sąvokos turinio prancūzų tyrėjų tarpe diskusijų nekyla – ji siejama ne su išoriniais ar vidiniais dalykais, lemiančiais situacijos dalyvio veiksmą, bet atspindi pasakymo autoriaus sprendimą, kiek propozicijos turinys atitinka tikrovę (Kronning 2001; Sueur 1979). Kitu svarbiu episteminio modalumo aspektu yra laikoma jo sąsaja su kalbėtojo prisiimama atsakomybe, nes sprendimas apie propozicijos atitikimą tikrovei neišvengiamai suponuoja ir didesnę ar mažesnę kalbėtojo prisiimamos atsakomybės laipsnį. Pirmą episteminę veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ reikšmę užfiksuota XI a. pabaigoje:

- (12) *Li soens orgoiz le devreit bien confondre.* (Rossari et al. 2007, 11)
privalėti.COND.3SG sumaišyti.INF.
‘Jo puikybė **turėtų** tikrai jį **pražudyti**.’

Kaip teigia senosios prancūzų kalbos specialistai, tekstynuose tokių pavyzdžių nėra gausu, aiškiai dominuoja deontinė reikšmė. Tai leidžia tyrėjams kelti prielaidą, kad episteminė reikšmė veiksmažodis *devoir* 'privalėti' buvo vartojamas labai fragmentiškai (Kronning 1990). Duomenys patvirtina, kad lotynų kalbos veiksmažodis *debere* 'privalėti' taip pat retai vartojamas epistemiškai, ir jo reikšmė akivaizdžiai krypsta link neginčijamos būtinybės raiškos (Bertocchi, Orlandini 2001, 53). Taigi prancūzų tyrėjai laikosi požiūrio, kad episteminė *devoir* 'privalėti' reikšmė galėjo išsirutulioti iš lotynų aletinės (gr. *alethes* 'tikras, patikimas'), neginčijamos būtinybės reikšmės, o ne iš leksinės ar modalinės deontinės. Tekstynais paremta analizė rodo, kad aletinės reikšmės atsirado gerokai anksčiau nei episteminės, todėl tradiciškai prancūzų tyrėjai ir išskiria šiuos du epistemiškumo variantus: objektyvų aletinį (pranc. *nécessité d'être aléthique objective*) ir subjektyvų episteminį būtinumą (pranc. *nécessité d'être épistémique subjective*). Prancūzų lingvistai linkę nepritari klasikiniam Bybee (1994) epistemiškumo kilmės modeliui: deontinis modalumas → epistemiškumas.

Anglosaksiška tradicija nėra linkusi skaidyti epistemiškumo į smulkesnius vienetus. Palmer (1986) laikosi nuomonės, kad nereikėtų skirti aletinio modalumo nuo episteminio. Kitų lingvistų nuomonė panaši:

since the boundaries of alethic and epistemic modal interpretations are often empirically hard to distinguish, there have been attempts at conflating the two types of modality. One line of argument has been to reduce alethic interpretations to epistemic interpretations. (Papafragou 1998, 40)

Prancūzų kalbos tyrėjai (Kronning 2001) skirstymą į episteminį aletinį (objektyvų) ir episteminį (subjektyvų) argumentuoja taip: 1) aletinio modalumo, reiškiančio neginčijamą būtinybę (pranc. *nécessité absolue*), ir episteminės tikimybės (pranc. *probabilité*) reikšmės net intuityviai yra pernelyg skirtingos, kad galėtų būti talpinamos į vieną kategoriją; 2) abu tipai turi specifinių morfosintaksinių bruožų; 3) diskursiniame kontekste jie gali būti skirtingai interpretuojami; 4) diachroniniu požiūriu aletinio modalumo reikšmės išsirutuliojo gerokai anksčiau nei episteminės.

Aletinio modalumo *devoir* 'privalėti' reikšmė koduoja ne privalėjimą ar reikiamybę, bet stichinę ir savaiminę būtinybę. Tai nėra skatinimas, raginimas ar kitoks kalbėtojo valios pareiškimas (Kronning 1996, 70). Remiantis deklaratyvinėmis žiniomis apie pasaulį, daroma apibendrinamoji išvada apie subjekto būseną, kurią jis neginčijamai anksčiau ar vėliau patirs. Tai biologinio proceso užkoduota būtinybė, kuriai žmonija paklūsta. Neišvengiamo būtinumo semantika prancūzų kalboje gali aktualizuotis tokiaime sakinyje:

- (13) *Tous les hommes doivent mourir.*
 privalėti.PRS.3PL mirti.INF
 (a) 'Visi žmonės turi / turės mirti.'
 (b) 'Visi žmonės mirtingi.'
 (c) 'Visi mirsim.'

Lietuvių kalbos vertime sintetinę būtinybę galima perteikti nebūtinai išlaikant modalinį veiksmažodį 'turėti' (a), įmanoma ir kitokia neišvengiamos būtinybės aktualizacija (b), (c).

Veiksmažodžio *devoir* 'privalėti' gramatikalizacijos procesas patvirtina hipotezę (van der Auwera, Plungian 1998), kad modalumo žymikliai, reiškiantys galimybę ir būtinybę, ilgainiui gali tapti laiko žymikliais. Įdomu tai, kad viduramžių prancūzų kalbos tekstynuose neaptinkama perifrastinė konstrukcija *aller* 'eiti' + *bendratis*, kuria šiuolaikinėje kalboje koduojamas būsimas perspektyvus, orientuotas į ateitį, veiksmas ir kuri yra pati populiariausia būsimojo laiko reiškėja (Buridant 2000, 354). Tekstynai liudija tokį būsimojo laiko raiškos būdą atsiradus tik XV a. (*ibidem*). Perspektyvaus būsimojo veiksmo vektoriumi viduramžiais buvo konstrukcija *devoir* 'privalėti' + *bendratis*, kuri į šiuolaikinę prancūzų kalbą gali būti verčiama pasitelkiant *aller* 'eiti', *être sur le point* 'rengtis, ketinti', *falloir* 'reikėti'.

- (14) *Vois que maistre Adans fait le sage*
Pour che qu'il doit estre escoliers. (Barbet 2008, 13)
 privalėti.PRS.3SG būti.INF
 'Tik pažiūrėk, kokių išminčių dedasi ponaitis Adomas, nes juk jis **turi pradėti** eiti mokslus!'

Konstrukcija *devoir* 'privalėti' + *bendratis* nepakankamai sugramatiškėjo, kad šiandien galėtų būti laikoma vienu iš perifrastinių būsimųjų laikų šiuolaikinėje prancūzų kalboje (Kronning 1990, 8).

Tradiciškai Vakarų lingvistikoje, kaip teigia Sueuras (1981, 165), visus kalbos reiškinius mėginama preciziškai sisteminti, kategorizuoti, klasifikuoti, o bet kokia atsiradusi dviprasmybė lingvistui atrodo tarsi didžiausia nesėkmė. Vis dėlto pastaruoju metu kalbininkai vis dažniau vartoja žodį „kontinuumas“, taip akcentuodami leksikos ir gramatikos ribų nykimą ir vis didėjančią semantinio-pragmatinio konteksto svarbą kalbos vieneto reikšmės identifikavimui. Ribų tarp leksikos ir gramatikos nykimą rodo ir tai, kad prancūzų kalboje evidencialumas laikomas ne tik gryna semantikos kategorija, kurios raiška – įvairūs leksiniai įterpiniai, dalelytės, prieveiksmiai, percepcijos ir kalbėjimo veiksmažodžiai, bet ir gramatinės konstrukcijos, kurių evidencines reikšmes

lemia veiksmazodžių laikai, nuosakos ir pan. (Barbet, Saussure 2012). Taigi prancūzų lingvistikoje evidencialumas laikomas semantine (konceptualiąja) gramatine kategorija, kurios paskirtis yra nurodyti kognityvinį arba (ir) komunikacinį autoriaus pasakymo pagrindą (Vetters 2012, 32). Palyginti su germanų ar neindoeuropiečių kalbomis, prancūzų kalboje evidencialumas yra žymiai mažiau tyrinėtas reiškinys, ir kol kas tvirto teorinio pagrindo nebuvimas iš dalies paaiškina tyrėjų nesutarimą dėl veiksmazodžio *devoir* 'privalėti' reikšmių ir funkcijų interpretavimo. Kai kurie lingvistai jį laiko tik modaliniu (Sueur 1979, 1983; Le Querler 1996, 2001), kiti (Kronning 1996, 2001) pusiau evidenciniu-modaliniu. Didžiausios diskusijos kyla dėl jo evidencinės ir episteminės reikšmių susipynimo (Dendale 1994; Tasmowski, Dendale 1994; Desclés, Guentchéva 2001; Dendale, Mulder 1996), o pastaruoju metu Rossari *et al.* (2007) skelbia, kad jis esąs grynai evidencinis. Atrodo, kad būtinos gilesnės diachroninės ir sinchroninės *devoir* 'privalėti' studijos; jų išvados galėtų patikslinti *devoir* 'privalėti' reikšmių šiuolaikinėje prancūzų kalboje aiškinimą.

4 *Devoir* 'privalėti' atitikmenys lietuvių kalboje

Prancūzų grožinės literatūros pavyzdžių ir jų vertimų į lietuvių kalbą analizė rodo, kad *devoir* 'privalėti' atitikmenų raiška gali būti labai įvairi. Šio prancūzų kalbos veiksmazodžio deontinė reikšmė dažniausiai perteikiama į lietuvių kalbą veiksmazodžiais *privalėti, turėti, reikėti*, pavyzdžiui:

- (15) *Mais, en réalité, il y a doute, et je* ***dois vous*** ***isoler.*** (P263)
 privalėti.PRS.1SG izoliuoti.INF
 'Bet, tiesą sakant, šiek tiek abejoju ir **privalau** jus izoliuoti.' (M227)
- (16) *A chaque fois je **devais*** ***soulever*** ***le battant, placer***
 privalėti.IPFV.1SG pakelti.INF
la page avec minutie <...> (ST35)
 'Kiekvieną kartą **turėjau** pakelti dangtį, kruopščiai paguldėti lapą<...>' (BD21)
- (17) *Il s'ensuit que nous **devons*** ***adopter*** ***chronologiquement***
 privalėti.PRS.2PL taikyti.INF
chronologiquement l'ordre que voici <...> (HR123)
 'Iš to išplaukia, kad mums **reikia** nusistatyti tokią chronologinę tvarką <...>' (RŽ69)

Preliminarūs bandomojo tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad verčiant episteminę *devoir* 'privalėti' reikšmę į lietuvių kalbą vyrauja adverbialinė raiška.

Dažniausiai vartojami adverbialai *greičiausiai*, *veikiausiai*, *turbūt* ir kt. Keletas šių dominantę iliustruojančių pavyzdžių:

- (18) *Je ne devais pas être dans un jour de l'intelligence <...>* (ST125)
privalėti.IPFV.1SG būti.INF
'**Greičiausiai** tądien nebuvau protinga <...>.' (BD74)
- (19) *Non, dit Lil, il doit avoir honte d'être amoureux.* (HR135)
privalėti.PRS.3SG gėdytis.INF
'Ne, – nesutiko Lilė, – **veikiausiai** jis gėdijasi, kad įsimylėjo.' (RŽ123)
- (20) *J'avais dû m'endormir quand la sonnette retentit.* (EN32)
privalėti.IPFV.1SG užmigti.INF
'Aš **turbūt** buvau užsnūdęs, ir tada sučirškė skambutis.' (BN22)

Kaip matyti, vertime į lietuvių kalbą informacija perteikiama tiksliai. Autoriaus abejonė, netikrumas išlieka, tik keičiasi jo kodavimo specifika: ten, kur prancūzų kalboje vartojamas episteminis *devoir* 'privalėti', lietuvių kalboje dominuoja įvairūs adverbialai (*greičiausiai* (18), *veikiausiai* (19), *turbūt* (20)).

Įvairias kalbas tyrę van der Auwera ir Plugianas (1998) teigia, kad būtinumą ir privalėjimą reiškiantys modaliniai veiksmažodžiai linkę išrutulioti evidencinę nuogirdos (pranc. *ouï-dire / information rapportée*) reikšmę. Pasak jų, pavyzdžiui, olandų kalbos sakinyje (19) *moeten* 'privalėti', danų kalboje *skulle* 'privalėti' gali reikšti ne tik paties subjekto numanymą (pranc. *inférence*), bet ir iš kitų šaltinių išgirstą informaciją, t. y. nuogirdą. Priešingai nei germanų kalbose, prancūzų kalbos veiksmažodis negali turėti tokios reikšmės. Vetters'o (2012, 45) teigimu, atitinkamame prancūzų kalbos sakinyje *doit être* 'turi būti', negali koduoti nuogirdos reikšmės, įmanoma tik viena – inferencijos, pavyzdžiui:

- (21) *Het moet een goede film zijn.*
- (22) *Cela doit être un bon film.*
privalėti.PRS.3SG būti.INF
'**Turbūt** tai geras filmas.'

Pasakymo autorius daro tokias išvadas remdamasis asmeniniu skoniu ir numanymu, kuriam susiformuoti galėjo padėti nuogirda: *daug girdėjau apie tą filmą* ar pan.

Prancūzų kalboje nuogirda gali būti reiškiamą tariamąja nuosaka (*conditionnel*) (Kronning 2003). Tai itin ryškus prancūzų spaudos bruožas (pranc. *conditionnel journalistique*).

Tačiau Haillet'o (1995, 207) ir Dendal'io (1999, 16) nuomone, veiksmažodis *devoir* 'privalėti' neturi tokios savybės, t. y. net pavartotas tariamąja nuosaka jis neturi evidencinės nuogirdos reikšmės. Nuogirdos reikšmę šio veiksmažodžio tariamoji nuosaka įgyja tik tuomet, jei būna pavartota su koku nors įterptiniu vienetu, pvz., *selon* 'pasak', *d'après* 'pagal', kuris eksplicitiškai nurodo informacijos šaltinį (Vetters 2012, 45):

- (23) *Selon le constructeur, ce nouveau moteur devrait avoir*
 privalėti.COND.3SG turėti.INF
une consommation de moins de 2 litres d'essence par 100 km.
 vartojimas.SG
 'Pasak inžinieriaus, šis naujas variklis šimtui kilometrų **turėtų suvartoti** dviem litrais mažiau.'

Vetters'o (2012, 33) ir kitų lingvistų (Dendale 1994; Desclés, Guentchéva 2001) teigimu, *devoir* 'privalėti' dažniausiai koduoja evidencinę numanymo reikšmę. Be jokios abejonės, prielaidos jai susidaryti gali būti nelygiavertės:

- (24) *Du haut de ma tour de Babel, je regarde le parc d'Ueno et je vois des arbres enneigés: des cerisiers en fleurs –,* *ce doit être*
 tai privalėti.PPR.3SG būti.INF
Pâques. (ST85)
 'Iš savojo Babelio bokšto aukštybių žiūriu į Ueno parką ir matau apsnigtus medžius – taip, tai **greičiausiai** Velykos.' (BD50)

- (25) *Puisqu'il y a l'analphabétisme, il devrait y avoir*
 privalėti.COND.3SG būti.INF
l'anarythmétisme pour parler du drame de mon espèce. (ST88)
 'Kadangi yra analfabetų, **matyt**, yra ir anaritmetikų, – tai ypatingas ir dramatiškas žmonių tipas, kuriam ir priklausau.' (BD53)

Pavyzdyje (24) apie galimą Velykų atėjimą spėjama remiantis vizualine percepcija ir enciklopedinėmis žiniomis, o (25) prielaida yra paremta loginiu samprotavimu (pranc. *puisque* nurodo priežastį, kuri žinoma pasakymo adresatui). Numanymo reikšmė prancūzų lingvistikoje dar skirstoma į tipus, o konkrečiam tipui nustatyti prancūzų kalbos tyrėjai remiasi premisų (*in absentia* arba *in praesentia*) validiškumu. Išskiriami abdukcinio ir dedukcinio numanymo tipai, tačiau jų analizė nėra šios studijos tikslas.

Iš tikrųjų neretai sunku yra įvertinti, kokią funkciją sakinyje atlieka *devoir* 'privalėti' ir todėl nereikėtų apsiriboti vien tik izoliuoto sakinio lygmens analize ir bandyti įsprausti vieną ar kitą reikšmę į kurios nors vienos konkrečios kategorijos rėmus. Tai patvirtina

prancūziškas sakinys (26), kuriame galima įžvelgti ne vienos, bet dviejų *devoir* ‘privalėti’ reikšmių – perpasakojimo (pranc. *reportative*) ir numanymo – susipynimą.

(26) – *Qui me l'a dit? Répliqua-t-il un peu surpris de ce ton brusque; c'est Girard, que j'ai rencontré tout à l'heure à la Porte du café Français. Il est parti, ou il doit partir.* (MB252)

privalėti.PRS.3SG išvykti.INF

‘Kas man sakė? – jos šiurkštaus tono truputį nustebintas pakartojo jis. – Ogi Žiraras, kurį ką tik sutikau prie „Prancūzų kavinės“ durų. Kažkur išvykęs ar išvyksias.’ (PB235)

Originalo kalbos sakinyje (26) kalbėjimo veiksmažodis *dire* ‘sakyti’ rodo, kad kalbėtojas perduoda ne savo pastebėjimus, o persako, t. y. pateikia kaip girdėtą iš kito žmogaus, informaciją (perpasakojimo reikšmė). Bet kadangi kalbama apie ateityje vyksiantį veiksmą, natūraliai susidaro netikrumo įspūdis – veiksmo dalyvis nėra tvirtai įsitikinęs pranešamo fakto validumu ar įgyvendinimu (numanymo reikšmė). Tokia dvejopa reikšmė – perpasakojimo ir numanymo – atspindi ir vertime į lietuvių kalbą. Kaip teigia Balkevičius (1998, 69), kalbėjimo ir mąstymo reikšmės bazinis veiksmažodis (*verbum dicendi et sentiendi*) suponuoja įspūdį, jog kalbantysis aktualizuotu dalyviu praneša tai, ką yra pasakęs ar bent įsivaizdavęs pats predikacijos denotatas (asmeninio sakinio veiksnys). Lietuviškame sakinyje abejojimo ir numanymo atspalvį dar labiau sustiprina neapibrėžtasrieveiksmis *kažkur*.

5 Lietuvių kalbos būtinumo lauko raiškos ir evidencinių konstrukcijų aktualizacija prancūziškuose atitikmenyse su *devoir* ‘privalėti’

Kaip parodė 4 skyrelyje nagrinėti prancūzų kalbos pavyzdžiai ir jų vertimai į lietuvių kalbą, deontinė *devoir* ‘privalėti’ reikšmė lietuvių kalboje dažniausiai perteikiama veiksmažodžiais *privalėti, reikėti, turėti*, o episteminė – adverbialais *greičiausiai, matyt, turbūt* ir kt. Analogiškos tendencijos išryškėjo ir analizuojant lietuvių kalbos pavyzdžius, kurie į prancūzų kalbą verčiami veiksmažodžiu *devoir* ‘privalėti’. Ar tokios daromos prielaidos bus validžios, bus galima vertinti tik atlikus tekstynais paremtą kokybinę ir kiekybinę analizę. Šiuo metu tokio tipo aprašomoji dvikryptė studija reikalinga tam, kad ne tik iš prancūzų kalbos perspektyvos, bet ir iš lietuvių kalbos pozicijų būtų atidžiau susipažinta su būtinumo lauko raiškos reljefiškumo ir evidencialumo problematika. Šių klausimų aptarimas, tikėtina, prisidės prie prancūzų kalbos veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ semantikos ir funkcijų aiškinimo ir tolesnio kryptingo tyrimo.

Lietuvių kalbą tyrinėjusios Usonienė ir Jasionytė (2010) pastebėjo, kad gramatinami lietuvių kalbos veiksmažodžiai *gauti*, *tekti* gali koduoti tokią būtinybę, kai už susiklosčiusią situaciją veikėjas nėra atsakingas, o jam reikia atlikti ar išgyventi tai, kas priklauso nuo išorinių aplinkybių, pavyzdžiui:

(27) Juk **teks** šalty šovėti. (SŠ26)

‘Tu **devrás** rester dans le froid.’ (PD312)
 privalėti.FUT.2SG

(28) **Gavom** įsimaišyti į juodai apsitaisiusių žmonių būrį. (PM165)

‘Nous **allions devoir** nous mélanger à ce groupe de gens tout habillés
 privalėti.IPFV.1PL
 de noir.’ (AM163)

Minimi būtinumą reiškiantys lietuvių kalbos veiksmažodžiai nėra lygiaverčiai, bet atitinkamame neigiamos konotacijos kontekste jie suponuoja situacijos dalyvių veiksmus, kurie neišvengiamai apspręsti išorinių veiksnių, todėl visiškai įmanomas *tekti* ir *gauti* vertimas į prancūzų kalbą su *devoir* ‘privalėti’. Prancūzų kalboje būtinumo raiška taip pat gali būti koduojama ne tik veiksmažodžiu *devoir* ‘privalėti’, bet ir *être obligé de + bendratis* ‘būti priverstam, įpareigotam’, *falloir* ‘reikėti’ ir kt., todėl tikėtinas dalykas, kad lietuvių kalboje jie taip pat gali būti *tekti*, *gauti* atitikmenimis.

Dar vienas modalumo raiškos tipas lietuvių kalboje – bendraties būtinybės / reikiamybės konstrukcijos, kurios gali būti vartojamos ir be modalinio veiksmažodžio asmenuojamos formos (nulinis variantas). Tokiu atveju veiksmo subjektas dažnai žymimas naudininku, kuris savo ruožtu sustiprina tikslo reikšmę. Naudininkas *man* į prancūzų kalbą verčiamas asmeniniu įvardžiu *je* ‘aš’ ir dėl tokios prancūzų kalbos sintaksinės struktūros tampa būtina modalinio būtinybės žymiklio *devoir* ‘privalėti’ įterpimas prancūziškame atitikmenyje:

(29) *Kodėl man nerakinti durų?* (SS10)

‘Pourquoi je ne **dois** pas **fermer** la porte?’ (PD299)
 privalėti.PRS.1SG rakinti.INF

(30) *Tai ką man daryti?* (SP274)

‘Qu’est-ce que je **dois** **faire** maintenant?’ (PS58)
 privalėti.PRS.1SG daryti.INF

Tarpkalbiniai tyrimai rodo, kad įvairių kalbų kitimo tendencijos yra panašios, bet jų absoliutus ekvivalentiškumas neįmanomas ne tik dėl pačių kalbų skirtingos prigimties

(šiuo atveju lietuvių kalba yra sintetinė, o prancūzų – analitinė), bet ir dėl to, kad kalbose pasikeitimai vyksta nevienodai. Pakitimai kiekvienoje kalboje jungiasi į savitą srautą, kuris keičia sintaksinių ryšių ir semantinių santykių kodavimo būdą, o tie santykiai jau reiškiami ne pačių žodžių formomis, o žodžių junginiais ar jų samplaikomis. Taigi žodžio, žodžio junginio ar jų samplaikos daugiareikšmiškumą neutralizuoti gali tik kontekstinė aplinka.

Kontekstinės aplinkos įvertinimas labai svarbus nuostabos arba miratyvinių (pranc. *mirative*) reikšmių aktualizacijai. Prancūzų ir lietuvių kalbose jų statusas dar iki galo nėra išaiškintas (Vetters 2004, 46). Holvoet ir Semėnienė (2004, 111) linkę manyti, kad lietuvių kalboje miratyvinė evidencinių formų funkcija ypač ryški konstrukcijose su esamojo laiko dalyviais. Iki šiol atliktuose veiksmožodžio *devoir* ‘privalėti’ tyrimuose lingvistai niekur neužsimena apie jo potencialią miratyvinę reikšmę, tačiau tikrinamojo pobūdžio lietuvių kalbos klausimai, kurie, atrodytų, taip pat galėtų būti prilyginti miratyvinėms konstrukcijoms, į prancūzų kalbą dažnai verčiami pasitelkiant *devoir* ‘privalėti’. Tai leidžia daryti prielaidą, kad reiškiant subjekto nuostabą, *devoir* ‘privalėti’ galėtų būti viena iš funkcinių šios raiškos priemonių:

- (31) <...> *lyg ir smagus, tik kažkoks apžėlęs visas, o paakiai juodi.*
– *Ar skutiesi jau?* – *lyg džiaugdamasi, lyg nuliūsdama sumirkšėjo Morta.* – *Ar jau? Kaip čia taip dabar?* (KR84)
<...> *il avait l’air content, malgré sa barbe trop longue et ses yeux cernés.*
– Tu **dois** **te raser**, maintenant ? – *dit Morta en clignant*
privalėti.PRS.2SG skutis.INF
des yeux, comme si elle était partagée entre le contentement et l’inquiétude.
Déjà? (GA87)

Lietuviškame pavyzdyje akivaizdus kalbėtojo noras pabrėžti, kad jam sunku patikėti tuo, ką fiksuoja akys. Šioje konstrukcijoje aiškiai atsispindi skirtumas tarp to, ką rodo informacijos šaltinis (tiesioginis matymas), ir paties veikėjo minčių. Be to, dalelytė *ar*, du kartus pavartotos dalelytės *jau* suteikia stebėjimosi ir nenoro patikėti matomu faktu atspalvį. Prancūzų kalbos vertime taip pat jaučiama labiau nuostabos nei spėjimo reikšmė, kurią sustiprina prieveiksmiai *maintenant* ‘dabar’ ir *déjà* ‘jau’.

Identifikuojant *devoir* ‘privalėti’ reikšmę neretai remiamasi sintaksiniu-transformaciniu metodu, kuris kai kurių mokslininkų darbuose (Sueur 1983; Le Querler 1996, 2001) vis dar naudojamas kaip validus, tačiau naujausiuose tyrimuose jau pabrėžiama platesnio semantinių-pragmatinių parametru konteksto reikšmė. Tokio konteksto svarbą puikiai iliustruoja šis pavyzdys:

(32) *Ir nutilo Murzė, ir prie kauliuko sugrižo, bet vis pagraužusi urzgė, rodydama dantis staklėms, ir vėl graužė, ir vėl irzo.*

Ir Stepukas lyg paklausė, lyg pasakė:

– *Slapstai, ar ne? Juk **slapstai** ką...* (KR93)

‘Tu caches quelqu’un, ou non? Tu **dois**

catcher

privalėti.PRS.2SG

slėpti.INF

quelqu’un <...>’ (GA93)

Atrodytų, kad pavyzdyje (32) akivaizdi tikrinamojo pobūdžio klausimo interpretacija, bet remiantis kontekstine situacija galima įžvelgti jau ne nuostabos, o numanymo, paremto tiesioginiais perceptiniais duomenimis, reikšmę, o tai yra inferencinio evidencialumo laukas.

Tai tik keletas lietuvių kalbos būtinumo lauko raiškos ir evidencinių konstrukcijų aktualizacijos pavyzdžių prancūzų kalboje su veiksmažodžiu *devoir* ‘privalėti’. Tokia apžvalga tik dar kartą patvirtina faktą, kad veiksmažodis *devoir* ‘privalėti’ gali būti įvairių reikšmių kodavimo šaltinis ir vektorius, dėl to neabejotinai reikalingi tolesni išsamūs tyrimai.

6 Apibendrinamosios pastabos

Teorinis diachroninis veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ aptarimas rodo, kad gramatikalizacijos procese šis veiksmažodis turėjo patirti išties dinamišką reikšmių kaitą, ir tai, matyt, suponuoja jo semantinę polifoniją šiuolaikinėje prancūzų kalboje. Referuojamų autorių ir grožinės literatūros pavyzdžiai rodo, kad veiksmažodis yra išlaikęs pilną leksinę (skolos) reikšmę ir gali būti modalumo žymiklis. Prancūzų tyrėjai jam priskiria ištiesą spektrą reikšmių, nuo deontinės (teorinės ir praktinės), vidinės būtinybės, episteminės, aletinės iki evidencinės. Remdamiesi diachroninėmis lotynų ir prancūzų kalbų studijomis lingvistai linkę nepritarti klasikinei modalumo kilmių teorijai (*deontinis modalumas* → *epistemiškumas*), o siūlo modelį *leksinė reikšmė* → *deontinis modalumas* → *aletinis modalumas* → *epistemiškumas*, kuris, jų manymu, geriau paaiškina *devoir* ‘privalėti’ reikšmę ir funkciją šiuolaikinėje prancūzų kalboje.

Iš bandomosios tarpkalbinės studijos pavyzdžių apžvalgos ir individualia intuicija paremtų įžvalgų galima daryti prielaidą, kad iš prancūzų į lietuvių kalbą deontiniam *devoir* ‘privalėti’ aspektui perteikti gali būti pasirenkama veiksmažodinė strategija (*gauti, privalėti, reikėti, tekti, turėti*), o epistemiškumui reikšti – adverbialinė dominanti (*greičiausiai, tikriausiai, turbūt, veikiausiai* ir kt.). Ar tikrai daroma prielaida ir įžvalgos

yra pagrįstos ir teisingos tarpkalbinėje prancūzų-lietuvių kalbų erdvėje, bus galima spręsti atlikus išsamią tekstynų paremta *devoir* ‘privalėti’ ir jo vertimo atitikmenų kiekybinių ir kokybinių parametrų analizę. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad kaip rodo jau atlikti kontrastyviniai anglų-lietuvių kalbų tyrimai (Usonienė, Šolienė 2010; Šolienė 2012), lietuvių kalboje episteminiam modalumui žymėti dažniausiai pasirenkama būtent adverbialinė raiška.

Kadangi dėl pačių evidencinių (numanymo, nuogirdos, miratyvinės, perpasakojimo) *devoir* ‘privalėti’ reikšmių vis dar kyla diskusijų, ieškant šio veiksmažodžio lietuviškų atitikmenų būtina labai atidžiai įvertinti kuo platesnę semantinę-pragmatinę konteksto situaciją.

Tiriant būtinumo raiškos variantus tarpkalbinėje perspektyvoje būtų naudinga ir reikalinga išsamiau panagrinėti beasmenines bendraties reikiamybės konstrukcijas bei kitus atvejus (*être obligé de + bendratis* ‘būti priverstam, įpareigotam’, *falloir* ‘reikėti’ ir kt.), palyginti šių konstrukcijų ir *devoir* ‘privalėti’ atitikmenis lietuvių kalboje.

Ši bandomoji studija tik dar kartą patvirtina, kad daugiareikšmiam veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ tyrimui būtina išsami kiekybinė ir kokybinė analizė. Šiuo metu kuriamas lygiagretusis dvikryptis prancūzų-lietuvių / lietuvių-prancūzų kalbų grožinės literatūros tekstynas, kurio medžiaga paremti tyrimai, be jokios abejonės, padėtų lietuvių vertėjams ir prancūzų kaip svetimšios kalbos dėstytojams geriau suprasti ir įvertinti ne tik veiksmažodžio *devoir* ‘privalėti’ reikšmę bei funkcijas tarpkalbinėje perspektyvoje, bet ir kitus būtinumo raiškos būdus abiejose kalbose.

Santrumpų sąrašas

- AM Ivanauskaitė, J. 2003. *L’année des muguets*. Vertė M. Vitureau. *Des âmes dans le brouillard*. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. Presses universitaires de Caen.
- BD Nothomb, A. 2005. *Baimė ir drebėjimas*. Vertė D. Gintalas. Vilnius: Alma littera.
- BN Schmitt, E. E. 2006. *Berniukas Nojus*. Vertė S. Banionytė-Gervienė. Vilnius: Alma littera.
- C Gavalda, A. 2008. *La Consolante*. Paris: Le Dilettante.
- CP Stendhal. 1838. *La chartreuse de Parme*. Editions du groupe «Ebooks libres et gratuits».
- EN Schmitt, E. E. 2004. *L’enfant de Noé*. Paris: Albin Michelin.
- G Gavalda, A. 2010. *Guodėja*. Vertė N. S. Pukinskaitė. Vilnius: Alma littera.

- GA Meras, I. 2003. Le goût amer de l'oseille. Vertė M. Vitureau. *Des  mes dans le brouillard*. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. Presses universitaires de Caen.
- HR Vian, B. 1950. *L'herbe rouge*. Paris: Ed. Jean-Jaques Pauvert.
- KR Meras, I. 2004. Kartus r g styni  skonis. *Stotelė vidukelėj*. Vilnius: Lietuvos ra ytoj  s junga.
- P Camus, A. 1947. *La peste*. Editions du groupe «Ebooks libres et gratuits».
- M Kamiu, A. 1994. *Maras*. Vertė R. Jankevi i tė. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
- MB Flaubert, G. 1857. *Madame Bovary*. Editions du groupe «Ebooks libres et gratuits».
- PB Flaubert, G. 1993. *Ponia Bovary*. Vertė S.  iurlionienė. Vilnius: Onė.
- PD Juknaitė, V. 2003. Le pays de verre. Vertė A. Melk naitė ir L. Muhleisen. *Des  mes dans le brouillard*. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. Presses universitaires de Caen.
- PM Ivanauskaitė, J. 1985. *Pakalnu i  metai*. Vilnius: Tyto alba.
- PS Granauskas, R. 2003. Un papillon sur la bouche. Vertė M. Barakauskaitė. *Des  mes dans le brouillard*. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. Presses universitaires de Caen.
- PV Stendalis. 1994. *Parmos vienuolynas*. Vertė R. Ramunienė. Kaunas: Varpas.
- R  Vian, V. 2007. *Raudona  olė*. Vertė S. Banionytė-Gervienė. Vilnius:  ara.
- SP Granauskas, R. 2000. *Su peteliške ant l p *. Vilnius: Presvika.
- S  Juknaitė, V. 1995. *Stiklo  alis*. Vilnius: Lietuvos ra ytoj  sąjungos leidykla.
- ST Nothomb, A. 1999. *Stupeur et tremblements*. Paris: Albin Michelin.

Duomenų  altiniai

- LKŽ *Lietuvių kalbos žodynas*. 1976. 10 tomas. Vinius: Mokslas.
- TLF *Trésor de la langue française*. 1979. CNRS. Paris: Gallimard.

Literat ros s ra as

- Balkevi ius, Jonas. 1998. *Lietuvi  kalbos predikatini  konstrukcij  sintaksė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedij  leidybos institutas.
- Barbet, Cécile. 2008. Pragmatique des verbes modaux en français: aspects synchroniques diachroniques. Interneto prieiga: www2.unine.ch/.../ProjetDeTheseCecileBarbet.pdf.  i rėta: 2013-05-05.

- Barbet, Cécile. 2012. *Devoir et pouvoir*, des marqueurs modaux ou évidentiels? *Langue française* 173, 49–63.
- Barbet, Cécile et Louis de Saussure. 2012. Présentation: modalité et évidentialité en français. *Langue française* 173, 3–12.
- Bertocchi, Alessandra et Anna Orlandini. 2001. L'expression de la possibilité épistémique en latin. *Cahiers Chronos* 8, 47–65.
- Buridant, Claude. 2000. *Grammaire nouvelle de l'ancien français*. Paris: Sedes.
- Bybee, Joan, Revere Perkins, William Pagliuca. 1994. *The evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the Word*. Chicago: University of Chicago Press.
- Chu, Xiaoquan. 2008. *Les verbes modaux du français*. Paris: Ophrys.
- Dabartinės lietuvių kalbos gramatika (DLKG). 2006. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Dendale, Patrick. 1994. *Devoir* épistémique, marqueur modal ou évidentiel? *Langue française* 102, 24–40.
- Dendale, Patrick et Walter de Mulder. 1996. Déduction ou abduction: le cas de *devoir* inférentiel. *L'énonciation médiatisée* Z. Guentchéva (sous la direction de). Paris/Louvain: Peeters. 305–318.
- Dendale, Patrick. 1999. *Devoir* au conditionnel: valeur évidentio-modale et origine du conditionnel. *Cahiers Chronos* 4, 7–28.
- Desclés, Jean P., Zlatka Guentchéva. 2001. La notion d'abduction et le verbe *devoir* épistémique. *Cahiers Chronos* 8, 103–122.
- Haillet, Patrick. 1995. *Le conditionnel dans le discours journalistique*. Québec, Neuville: Bref.
- Holvoet, Axel, Loreta Semėnienė. 2004. *Gramatinių kategorijų tyrimai*. Lietuvių kalbos gramatikos darbai 2. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Huot, Hélène. 1974. *Le verbe devoir. Etude synchronique et diachronique*. Paris: Klincksieck.
- Kronning, Hans. 1990. Modalité et diachronie: du déontique à l'épistémique. L'évolution sémantique du verbe *debere/devoir*. *Actes du 11 Congrès des Romanistes Scandinaves*, 13-17 août 1990, Université de Trondheim. 301–312.
- Kronning, Hans. 1996. *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal devoir*. Uppsala/Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Kronning, Hans. 2001. Pour une tripartition des emplois du modal *devoir*. *Cahiers Chronos* 8, 67–84.
- Le Querler, Nicole. 1996. *Typologie des modalités*. Caen: Presses Universitaires de Caen.
- Le Querler, Nicole. 2001. La place du verbe modal *pouvoir* dans une typologies des modalités. *Cahiers Chronos* 8, 17–32.

- Marcello-Nizia, Christiane. 2006. *Grammaticalisation et changement linguistique*. Bruxelles: De Boek (Coll. Champs linguistiques).
- Miliūnaitė, Rita. 2005-11-16 skaitytas pranešimas: *Vaikų ir jaunimo literatūros vertimas*. Interneto prieiga: <http://www.llvs.lt/?recensions=37&comments>. Žiūrėta: 2013-05-05.
- Palmer, Franc R. 1986. *Mood and modality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Papafragou, Anna. 1998. Inference and word meaning: The case of modal auxiliaries. *Lingua* 105, 1–47.
- Rossari, Corinne, Corina Cojocariu, Claudia Ricci, Adriana Spiridon. 2007. *Devoir et l'évidentialité en français et en roumain*. Interneto prieiga: <http://discours.revues.org/116>
<http://discours.revues.org/116>. Žiūrėta: 2013-05-05.
- Sueur, Jean P. 1975. *Etude sémantique et syntaxique des verbes devoir et pouvoir*. Thèse de doctorat. Université de Paris X-Nanterre.
- Sueur, Jean P. 1979. Etude sémantique et syntaxique des verbes *devoir* et *pouvoir*. *Le français moderne* 2, 97–120.
- Sueur, Jean P. 1981. Les verbes modaux, sont-ils ambigus David, J. & G. Kleiber, eds. *La notion sémantico-logique de modalité*. Paris: Klincksieck. 165–180.
- Šolienė, Audronė. 2012. Epistemic necessity in a parallel corpus: Lithuanian vs. English. Usonienė, Aurelija, Nicole Nau, Ineta Dabašinskienė, eds. *Multiple perspectives in linguistic research on Baltic languages*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 10–42.
- Tasmowski, Liliane et Patrick Dendale. 1994. *Pouvoir*; un marqueur d'évidentialité. *Langue française* 102, 41–55.
- Usonienė, Aurelija & Audronė Šolienė. 2010. Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian. A corpus-based study. *International Journal of Corpus Linguistics* 15(2), 291–316.
- Usonienė, Aurelija & Erika Jasionytė. 2010. Towards grammaticalization: Lithuanian acquisitive verbs *gauti* ('get') and *tekti* ('be gotten'). *Acta Linguistica Hafniensia* 42(2), 199–220.
- van der Auwera, Johan & Vladimir Plungian. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79–124.
- Vetters, Carl. 2004. Les verbes modaux *pouvoir* et *devoir* en français. *Revue belge de Philologie et d'Histoire* 82, 657–671.
- Vetters, Carl. 2012. Modalité et évidentialité dans *pouvoir* et *devoir*: typologie et discussions. *Langue française* 173, 31–47.
- Wright, Georg H. 1963. *Norm and action. A logical Enquiry*. London: Routledge & Kegan Paul.

La polyphonie sémantico–fonctionnelle du verbe français *devoir*. Etude interlangagière

Vita Valiukienė

Résumé

Le présent article vise à présenter la «plurivocité» sémantique du verbe *devoir* en français contemporain et sa réalisation en lituanien. La perspective interlangagière lituanien vers français est aussi prise en considération.

En français contemporain le verbe *devoir* a un emploi lexical plein (renvoyant à la notion de dette) et tout un faisceau de valeurs modales. Un rapide regard diachronique suggère que l'emploi déontique est plus ancien que celui relevant de la modalité épistémique. La tradition linguistique française débat du modèle suivant: valeur lexicale → modalité déontique → modalité aléthique → épistémicité.

L'interprétation de *devoir* dépend en grande partie du contexte d'où résulte un grand nombre d'effets évidentiels dont la nature fait encore débat parmi les linguistes. On a constaté que le français ne connaît pas d'emploi évidentiel d'information rapportée pour *devoir* et que la plupart de ses emplois évidentiels concernent l'inférence. Toutefois, dans bien des cas le contexte reste un facteur crucial pour lever certaines indéterminations et décider de quel type de construction évidentielle il s'agit.

Une étude contrastive pilote révèle que la valeur déontique du verbe français *devoir* peut être traduite vers le lituanien à l'aide des verbes de nécessité *gauti, privalėti, reikėti, tekti, turėti*. La stratégie adverbiale est plutôt réservée à la traduction de son emploi épistémique: les adverbes *greičiausiai, tikriausiai, turbūt, veikiausiai* deviennent leurs équivalents en lituanien.

Etant donné la nature différente des deux langues, l'équivalence absolue des valeurs est impossible. Toutefois ces évaluations n'éliminent point la nécessité de mener des recherches basées sur un corpus représentatif et d'analyser de manière approfondie le champ sémantique et fonctionnel de l'obligation et de la nécessité dans la perspective interlangagière.

Įteikta 2013 m. balandžio mėn.